

ЖИВОТОПИСЪ

на

СВ. КЛИМЕНТА

БЪЛГАРСКИ АРХИЕПИСКОПЪ.

ОТЪ ТЕОФИЛАКТА

охридски архиепископъ.

Пръвелъ отъ гръцки съ мажки съкращения

Д. Матовъ.

ПЛОВДИВЪ

Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ

1896

www.dlib.mk

УЧ. БУКВА. БИГРАДЦА
СКОПЈЕ

Уч. 148/69

Р. 148/69
Р. 148/69

18 јун.

ПРѢДГОВОРЪ.

На 1885 г., тъкмо срещу хилядогодишнината отъ смъртта на св. Методия, азъ обнародвахъ въ български прѣводъ пространното гръцко житие на свети Климента, подъ заглавие «Животъ, дѣяния, исповѣдания и кратко изложение за чудесата на св. отецъ нашъ Климентъ, българский архиепископъ. Списано отъ светѣйшаго и прѣславнаго архиепископа на първа Юстиниана и на цѣла България, господина Теофилакта, който бѣше и магистъръ на риторитѣ въ Цариградъ». ¹⁾ Тоя прѣводъ биде извършенъ съ помощта на проф. Дриновъ, който го придружи и съ краткъ прѣдговоръ, гдѣто изтъкнж историчко-литературната важностъ на паметника. Досега не е разяснено добрѣ, дали наистина това житие е съчинено отъ Теофилакта, както е казано въ заглавието му, или отъ друго. Но нѣма съмнѣние, че съчинителятъ му се е ползувалъ съ стари и достовѣрни извѣстия за живота и дѣйността на св. Климента, па и на светитѣ славянски първоучители, Кирила и Методия. Затова тоя паметникъ е безцѣнъ за насъ ²⁾.

¹⁾ Тоя животописъ образува брой II отъ «Българска Библиотека» на Българското Книжовно Дружество (Срѣдецъ, 1885. Стр. 40).

²⁾ Струва да се обърне внимание върху думитѣ, които четемъ въ 4-та глава «насъ смирени и недостойни той повече доближаваше до себе си» и пр. Отъ тукъ се вижда, че поне отчасти въ съставянето на това житие, може би въ по-стара редакция, е взелъ участие нѣкой ученикъ на св. Климента.

Тъй като съ първото издание ние имахме за цѣль, да снабдимъ нашата книжнина съ пълнѣнь, близъкъ до първообраза прѣводъ, трѣбаше да се запазѣтъ въ него издание всичкитѣ тънкости на тоя първообразъ, написанъ съ високъ черковно-ораторски езикъ, напѣстренъ съ различни цитати изъ Светото Писание. Поради това, прѣводътъ ми излѣзе тежъкъ за четенѣе, а на мѣста и невразумителенъ.¹⁾

За да направѣ тоя скжпоцѣнъ паметникъ по-достѣпенъ за нашето четещо общество, азъ рѣшихъ да го прѣиздамъ въ отдѣлна книжка и въ такъвъ видъ, щото да бѣде и по-лекъ за четенѣе. За тая цѣль азъ намѣрихъ за добръ да отстѣпѣ донѣгдѣ отъ грѣцкия оригиналъ, именно да замѣнѣ нѣкои думи съ други, които да бѣдѣтъ близки по смислъ, но да придаватъ по-голѣма гладкостъ на текста, да изоставѣ нѣкои недотамъ ясни и цвѣтни изрази, както и часть отъ обилнитѣ цитати изъ Светото Писание, а отъ друга страна, да прибавѣ тукъ тамъ нѣкоя обяснителна дума. Рѣдко въ това ново издание ще се намѣрѣтъ прѣдложения, вмѣкнѣти отъ мене, като замѣна на тѣзи мѣста, които слѣдъ направенитѣ съкращения не можехъ да се оставѣтъ токо-тъй безъ оглажданѣе. Сетнѣ, прѣмахнѣхъ прѣжното дѣление на паметника, който бѣше разглобенъ въ грѣцкия оригиналъ на 29 малки глави, и направихъ по-едро, логично дѣление на 5 части, па,

¹⁾ Последното произтича донѣгдѣ и отъ нѣкои печатни и други погрѣшки, които сѣ се вмѣкнѣли въ това издание и които намѣрихъ за добръ да оправѣ въ края на това ново издание.

за улеснение на четцитѣ, на всѣка отъ тѣхъ дадохъ и особенъ надсловъ, споредъ нейното съдържание. Сжщеврѣменно съкратихъ и самия надсловъ на паметника.

Всички тия измѣнения не сж яко голѣми, и при това сж направени така, щото съ тѣхъ да не се накърни нито фактичната страна, нито пѣкъ назидателниятъ, благочестивъ и родолюбивъ духъ на Климентовото житие, което заслужва най-широко разпространение между българскитѣ четци, особно между младото ни поколѣние.

Извѣстно е, че досега на ученицитѣ можтъ се посочи твърдѣ малко книжки съ исторично и повѣствователно съдържание, които да разширяватъ познанията имъ по отечествената история и да съживяватъ и съгрѣватъ духътъ. У насъ знажтъ мнозина, че имаме народенъ светецъ — Климентъ. Но какъвъ е неговиятъ животъ, какви сж неговитѣ заслуги, и какъ се е създада неговата слава и паметъ, малцина знажтъ.

Настоящето издание се отличава и съ прибавката «Бѣлѣжки къмъ животописа.» Въ тѣхъ се постарахъ да изтъкнж нѣкои поважни мѣста отъ текста, да укажж моитѣ отстъпления отъ него, или да обяснж нѣкои тъмнички мѣста. Ако спомогнж колко-годѣ на тия, които пожелажтъ да се възползуютъ и откъмъ историчната страна съ паметника, ще бждж крайно задоволенъ.

София, февруари 1896.

Д. Матовъ.

Съдържание.

	Стр.
Прѣдговоръ	
Глава I. Животътъ на славянскитѣ первоучители свети Кирилъ и Методи	1
Глава II. Моравската черква слѣдъ смъртта на св. Методия	10
Глава III. Св. Методиевитѣ ученици въ България. .	17
Глава IV. Подвизитѣ на св. Климента като български архиепископъ	21
Глава V. Послѣднитѣ дни отъ живота на св. Климента	28
Бѣлѣжки къмъ животописа	34
По-главнитѣ печатни и други погрѣшки въ пър- вото (пълно) издание, обнародвано въ «Българска библио- тека» бр. II, Сръдецъ, 1885 г.	40

I. Животътъ на славянскитѣ първо- учители свв. Кирилъ и Методи.

Божнето величие и благодѣ се показахъ и въ България чрѣзъ живота на благочестиви мжжѣе, които се отрекохъ отъ всичко що е земно и тлѣнно и се подвизавахъ за народната просвѣта. Тия проповѣдници на Божнето учение сж: Методи, който бѣ Моравски архиепископъ и просвѣти Панонската архиепископия, и Кирилъ, великъ по своята мъдростъ и въ Божи работи, и въ свѣтовни. Тѣ и двамата живѣехъ благочестиво и непорочно, сѣехъ Божнето слово, което се проповѣдваше на грѣцки, и покрѣстихъ мнозина езичници.

Славянскиятъ народъ, т. е. българскиятъ, не разбираше Светото Писание на грѣцки езикъ, и двамата свети мжжѣе сматрахъ това за голѣма злочестина. Безутѣшна скърбъ ги обзе за това, гдѣто свѣтлината на Писанието не сияе въ Българската страна. Тѣ смалъ не дохождахъ даже до отчаяние. Тогава се обрнѣхъ съ молитва къмъ Христа, отъ Когото прѣвъ даръ сж езицитѣ, да имъ помогне да изнамѣрихътъ букви, пригодни за българския езикъ, и да прѣведхътъ божественото Писание на тоя езикъ. И като се прѣдадохъ на постъ и молитва, тѣ достигнѣхъ желанието си, защото «близо е Господъ до всички, които го призоваватъ съ истина».

Като изнамѣрихъ славянскитѣ букви, и като прѣведохъ боговдѣхновенитѣ писания, наши-

тѣ първоучители залегнахъ да прѣдадѣтъ на най-усърднитѣ си ученици божественото учение, и немалцина го възприехъ и се приготвихъ за проповѣдници. Най-отборни отъ тѣхъ бѣхъ: Гораздъ, Климентъ, Наумъ, Ангеларъ и Сава.

По примѣра на Павла, който е съобщавалъ на апостолитѣ за своето благовѣствуванье, и свв. Кирилъ и Методи тръгнахъ за Римъ, за да покажѣтъ на папата своя трудъ, т. е. прѣвода на Светото Писание. Тогавашниятъ папа Адрианъ много желаше да ги види, защото и до него бѣ дошла тѣхната слава. Той не можа да се стърпи, но, като взе съ себе всички свещеници и архиереи, които се улучихъ въ Римъ, излѣзе да посрещне светитѣ. При това отирѣдѣ му носехъ кръстно знамение и запалени свѣтилници. Тѣхниятъ блѣсъкъ знаменуваше блѣсъка на Адриановата радостъ, па и блѣсъка на гоститѣ, които за да прослави, Господь благоволи да извърши много чудеса при влизаньето имъ въ Римъ.

Сетнѣ свв. Кирилъ и Методи показахъ на папата българскиятъ прѣводъ на Светото Писание. Папата не знаеше, какво да стори отъ радостъ, похвали ги за подвига и ги насърдчи. Подиръ това взе прѣведенитѣ книги, донесе ги прѣдъ олтаря и ги посвети Богу като даръ, защото наистина угоденъ е Нему такъвъ приносъ. А свв. Кирила и Методия той прогласи въ черквата за апостоли, тъй като тѣ бѣхъ извършили подвигъ равенъ на Павловия.

Сетнѣ, отъ ония, които бѣхъ дошли наедно съ светитѣ и, споредъ тѣхнитѣ думи, бѣхъ доста вѣщи въ славянския езикъ и се отличавахъ съ благочестивъ животъ, папата удо-

стои едни съ чинъ презвитерски, други съ дяконски, трети съ иподяконски. А пъкъ самия велики Методия, макаръ той и да се отричаше много, ржкоположи за епископъ въ Моравия Панонска. Адрианъ мислеше, че той напълно е заслужилъ това звание, понеже бѣ светителствувалъ въ тая страна.

А Кирилъ, който бѣше сжщински философъ, биде повиканъ отъ великия първосвещеникъ въ Святая Святыхъ, за да литургисва тамъ въ истинната скиния и по-духовно, по-божествено да се приобщава отъ светитѣ тайни. На Кирила като че ли бѣ позволено да остая въ тѣлото до тогава, догдѣто изнамѣри буквитѣ и свърши прѣвода на Писанията. Като послужи съ това на Божиата воля, тоя светець и мждрецъ биде взетъ отъ Бога, Който бѣше го научилъ на мждрость. Като прѣдузна смъртъта си, той пригърнж монашеско звание. Той отколѣ желаше да направи това по по скромность все странѣше отъ него, като отъ нѣщо велико, що надминава силитѣ му. И така, той се прѣстави на небесата, гдѣто е Христосъ, и остави долината на скръбъта, гостуваньето си тукъ долу. Духа си той прѣдаде Богу на духоветѣ, а тѣлото му, което прѣди естественото умъртвяванье бѣше излагано на драговолно умъртвяванье, почетено съ църковни пѣсни отъ Цаната и отъ всички клиръ, биде погребено въ църквата на Климента, на оногова Климента, който е придружавалъ Петра, върховния отъ апостолитѣ. И така, единъ мждрецъ приема другъ мждрецъ, водачтъ на едни народи приема у себе си тогова, който съ свѣтлината на познанието е просвѣтилъ други народи.

При това Богъ, за да засвидѣтелствува, каква слава се готви Кирилу на небесата, прати знамения, та чрѣзъ видими бѣлѣзи обяви невидимитѣ си тайни; бѣсни людье, като дойдохъ при гроба Кириловъ, намѣрихъ изцѣление, и много други болести изгони благодатъта на св. Духъ. Та изобщо, колчимъ се нѣкой приближеше до гроба, или колчимъ произнесѣше името на тоя богоносенъ отецъ, добиваше спроти своята вѣра изцѣление отъ недѣжитѣ си.

Поради това Кирилъ станъ великъ въ уста на римлянитѣ, а още по-великъ въ души тѣмъ. Той се прослави у тѣхъ, а наедно съ него се прослави и Богъ.

Така станъ кончината на Кирила, и такава честь му се въздаде отъ Папата и отъ Бога. А Методи, слѣдъ като изгуби своя сътрудникъ и спѣтникъ, който въ всичко му бѣ сжщински братъ по тѣло и о Господѣ, сърдцето му се нажали. Отъ една страна, той бѣ навикнжлъ на брата си, та сега, като го нѣмаше при себе, страдаше като всѣки човѣкъ, но отъ друга страна, той все пакъ се утѣшаваше до нѣгдѣ съ надежда, че и занапрѣдъ ще има въ учителското си дѣло за помощникъ Кирила, който, като приближенъ до Бога, слѣдъ отрѣшението си отъ плътъта, ще добие и по-голѣмо дързновение.

Методи, като му дойде врѣме да трѣгне за епископъ въ горѣказаната страна, Моравия Панонска, припаднж прѣдъ гробницата на брата си и, като споменж многократно милото му име, оплака плътската си самотня и моли Кирила, и за напрѣдъ да не го оставя безъ своята помощ и ходатайство, па слѣдъ това трѣгнж на пжть съ ученицитѣ си.

Като пристигна въ Моравия, той станж такъвъ епископъ, каквито апостолъ Павелъ желаше да бжджтъ всички епископи. Той сияеше прѣдъ всичкия свѣтъ съ учението си. На всички людье съобщаваше доброто, като разсѣваше еднакво свѣтлината на словото и раздаваше евангелската храна, безъ да взема възмездие за това. Той и прѣди да стане епископъ, много залѣгаше да проповѣдва, безъ да се бои отъ нѣщо. А сега, когато му се повѣри самото дѣло, и когато той, приемайки тоя залогъ, знаеше, че горко на оня апостолъ, който не благовѣствува, — не трѣбаше ли той сега съвсѣмъ и напълно да се прѣдаде на поучение и да се грижи цѣль день да разпространява Божието слово? Той не прѣстаяше всѣки день да вразумява тогавашния Моравски князь Ростислава и да му присажда Божието учение. Освѣнъ това, учеше постоянно и Коцела, господаря на цѣла Панония, и вразумяваше го да има Божи страхъ и да се укланя отъ всѣко зло. Та не само нхъ, но и българския князь Бориса, който живѣеше въ врѣмето на гръцкия императоръ Михаила, и когото Методи още по-прѣди бѣше сторилъ свое чедо, като го бѣ плѣнилъ съ добрата си рѣчь, — и него велики Методи по това врѣме не прѣставаше да обсища съ благодѣянията на словата и поученията си. Тоя Борисъ имаше умъ здравъ и наклоненъ къмъ добро. При него и българскиятъ народъ наченж да се просвѣтлява и съ светото кръщение, и съ християнството. При него и свв. Кирилъ и Методи, гледайки, че мнозина сж повѣрвали и много чедо се раждатъ водою и духомъ, а пѣкъ си нѣматъ съвсѣмъ духовна храна, изнамѣрихж буквитѣ,

както казахъ по-горѣ, и прѣведохъ писанията на български езикъ, за да иматъ новороденитѣ Божии чеда доста Божия храна, та да растятъ духовно. Така българскиятъ народъ, като остави езичеството, позна истинския и правъ пѣтъ, който е Христосъ, и най-сетнѣ, макаръ че късно, въ 11-ия или 12-ия часъ, влѣзихъ въ Божията градина по Божия благодать. Кръщенъето на тоя народъ станъ на 869 год.

Итака, велики Методи непрѣстанно наставляваше князъетѣ: ту ги рѣководеше къмъ благочестивъ животъ, ту имъ прѣдлагаше чистото учение на църквата, като царска чиста монета, и го отпечатваше върху душитѣ имъ цѣло и неповрѣдено. Защото още тогава се намирахъ такива, които желяехъ да прѣобразуватъ и измѣнятъ вѣроученията, що сж оставени въ Божията църква отъ нашитѣ отци, и мнозина бѣхъ си заразили душитѣ съ внесената отъ западнитѣ европейци развала, та казвахъ, че Синътъ билъ роденъ отъ Отца, а Духъ Свети произлизалъ отъ Сина.

Свети Методи въстанъ противъ тѣхъ и ту чрѣзъ думитѣ на Господа, ту чрѣзъ ученията на светитѣ отци, стараеше се, да унищожи тѣхнитѣ измислици, като ги обръщаше отъ кривото учение къмъ истинното и чистото. Ето защо той бѣше и се наричаше «Божии уста». Поради това числото на вѣрнитѣ всѣкидневно се уголѣмяваше.

А еретическата сганъ, побѣдена съ силата и истината на словото, правеше всичко, каквото можеше да измисли, или каквото ѝ вдѣхваше пейниятъ отецъ — дяволътъ, който отъ начало е човѣкоубийца и се хвали съ злодѣйство:

тя огорчаваше светеца съ хиляди злоби и изкушения. И Светополка, който слѣдъ Ростислава захванъ да князува въ Моравия и който бѣше човѣкъ грубъ и не разбираше отъ добро, и него тѣ примамихъ съ лѣскателства и напълно го подчинихъ на учението си. Като бѣше робъ на женскитѣ услади и се търкаляше въ калъта на нечестиви дѣла, какъ можеше той да не прѣдаде ума си по-скоро на тие, които му отвяхъ съвсѣмъ вратата на страститѣ, отколкото на Методия, който строго въставаше противъ душегубния развратъ?

И така Светополкъ, развратенъ отъ тие еретици, които му позволявахъ всичко, стига да се съгласява съ тѣхното учение и да имъ позволява да го проповѣдватъ, твърдѣ малко даваше ухо на Методиевитѣ думи, а напротивъ, обнасяше се съ него, като съ врагъ, защото казано е, «мерзостъ е за грѣшника благочестието». Па и какви благи думи не казва на княза велики Методи и какви страхове не му докарва на умъ? Ту му доказваше правотата на учението си съ божественитѣ Писания, ту го заплашваше, че, ако се присѣдини къмъ еретицитѣ, ще загуби и себе си, и всички свои поданници, като стане за враговетѣ си леснодостъпенъ и леснообѣдимъ. Но нищо не помагаше. Както и да е, догдѣто Методи бѣше живъ, и князътъ не изваждаше наявѣ порождението на сърдцето си, но се потаваше. До тогава и правосъдието Божие още не снуцаше върху него своя бичъ. Но когато се прѣстави светецътъ, веднага настаняхъ всѣкакви злини, които не потуляхъ вече страмотиитѣ си подъ никакво було, но явно безчинствувахъ, и пов-

дигнѣ се гонение противъ правовѣрнитѣ. Тогава вече и Богъ не закѣснѣ да накаже княза. Но за това по-послѣ.

Тогава Методи прѣдсказа на княза за смъртта си, която щѣла да настане слѣдъ три дни, и направи това прѣдречение, както ми се чини, за да подкрѣпи постояннитѣ си наставления. Защото, ако това прѣдсказание, което се и сбжднѣ наистина, правеше Методия пророкъ, надаренъ отъ Светия Духъ съ даръ да прѣдвижда бжджщете, ставаше явно, че и учението, проповѣдвано отъ него, е боговдѣхновено. Като събра ученицитѣ си, той трѣгнѣ по примѣра на Исуса и ги утѣшаваше и укрѣпяваше съ слово Божие и мъдрость, която е по-скъпоцѣнна отъ съкровище, отъ злато и сребро. Ето какви бѣхѣ неговитѣ послѣдни думи, съ които той прѣдаваше на своитѣ чеда наслѣдие добро и достойно за трудоветѣ, що прѣтегли самъ за спечелванъето на това наслѣдие:

«Мили мои,» думаше имъ той: «вие знаете силата на еретицитѣ въ злобата, знаете, какъ тѣ изопачаватъ словото Божие, па се мъчатъ да напоѣжтѣ ближнитѣ си съ гнуснава развала, като избиратъ и тургатъ тия двѣ нѣща: прѣдумванъе и заплашванъе, едното — за по-простичкитѣ, другото — за по-страхливитѣ. Азъ се надамъ и се моля, да ви останѣтѣ непокътнѣти душитѣ както отъ едното, така и отъ другото. Нито силни думи можѣтѣ ви измами или нѣкакво лѣскателство прѣлъга, понеже вие сте утвърдени върху камъка на апостолското изповѣданъе и учение, нито пѣкъ нѣкакъвъ страхъ ще поклати крѣпоститѣ на сърдцата ви, понеже вие сте научени да не се боите отъ силнитѣ

на деня и отъ ония, които убиватъ тѣлото, а душата не могатъ уби. И така, по-добрѣ, укрѣпвайте другитѣ, да пазятъ залога, който добихме отъ апостолитѣ, а сетнѣ и отъ отцитѣ, и който ще поискатъ отъ насъ въ деня на въздаянието. Гледайте всѣкакъ да запазите както своитѣ, така и братовитѣ си сърдца; защото подиръ моята смъртъ ще дойджтъ вълци, които ще искатъ да плѣнжтъ стадото. Ще гледатъ да увлѣкжтъ подирѣ си народа, та вие, като силни въ вѣрата, вдигнете се противу имъ. Това ви заржчва Павелъ чрѣзь мене. Богъ, Отець на всички твари, и прѣди вѣкове безболезнено родениятъ отъ Него Синъ и Свети Духъ, който произлиза отъ Отца, ще ви опжтва въ всѣка истина и ще ви прѣдстави непорочни, за моя похвала, въ Христовия день.»

Като рече това и още много други нѣща, той прѣдаде духъ на ангелитѣ, които му бѣхж спжтници и пазители по всичкитѣ пжтища, слѣдъ като свѣтѣ 24 години на архирейския тронъ и слѣдъ като работѣ съ голѣмъ трудъ и мжка не само за своето спасение, но и за спасението на другитѣ. Защото не гледаше за своя изгода, но и за народа, за да се спаси и той. Денемъ и поцемъ живѣеше само съ туй, което би било полезно за другитѣ. Това се доказва и отъ множеството пресвитери, дякони и поддякони, които при смъртъта си той остави до двѣстѣмина въ енорията на своята църква. Ако е имало толкова само едни служители на олтаря, то колко голѣмо трѣба да смѣтаме множеството на мирянитѣ? Между тие служители на олтаря на първо мѣсто личеше Гораздъ, когото погорѣ въ повѣстѣта си причислихме къмъ най-

добритѣ ученици на Methodia и който биде провъзгласенъ за архиепископъ Моравски отъ самия тоя светецъ, когато той бѣ прѣдъзналъ смъртъта си.

II. Моравската черква слѣдъ смъртъта на св. Methodia.

Обаче еретическата сгань, която прѣдъ нищо се не спираше, не можѣ да гледа, че Methodia и подиръ смъртъта си имъ стои насреща като живъ.

«Ако ли оставимъ Горазда живъ, то ще бжде като че е възкрѣснжлъ Methodia,» думатъ тѣ. И взематъ та лишаватъ Горазда отъ епископска власть, а нѣкого си Викинга, който бѣше еретицъ и когото поради това Methodia бѣше прѣдалъ на анатемския сатана заедно съ оная сгань, що бѣснуваше като него, тогова Викинга взематъ та възкачватъ на трона!

Така беззаконно Викингъ се докопа до епископството, като си присвои честъта чрѣзъ грабителство, па грубо и прѣстѣжно отблъснж Божия избраникъ. Ересъта вирнж глава и взе да се подиграва съ православния сонмъ на Methodиевитѣ ученици. Взехж да казватъ: «защо благоговѣете още прѣдъ Methodиевитѣ думи, които сж вече изгнили и мухлясали, а не се присѣдинявате къмъ живия архиепископъ и не изповѣдвате, че Синътъ е роденъ отъ Отца, и Свети Духъ изхожда отъ Сина?»

А тѣ чрѣзъ Горазда и Климента отговорихж: «че Methodia е още живъ, това ние добрѣ сме научили отъ Господа, защото Той е казалъ, че който вѣрва въ Него, и да умре, ще ожи-

вѣе. Тогава какъвъ грѣхъ струваме, като имаме за учителъ тогова, който живѣе въ Господа, духовно се намира при насъ, разговаря съ насъ и ни укрѣпява противъ васъ? Ние, като намираме, че вашата нова вѣра нито се потвърждава отъ нѣкое писание, нито е приета отъ светитѣ отци, страхуваме се, да не подпаднемъ подъ проклетія, тъй като апостолъ Павелъ ясно казва: «ако нѣкой ви благовѣтствува повече отъ това, що сте приели, да бжде проклетъ.» Ние вѣрваме съгласно съ Евангелието, че Свети Духъ изхожда отъ Отца, и че виновникъ и производителъ Неговъ е Родителятъ на Сина, но че Той сжщо принадлежи и на Сина и чрѣзъ Него се раздава повсѣкждѣ на достойнитѣ. Вие учите, че Духътъ произлиза и отъ Сина. Нека падне върху главитѣ ви тая хула, защото тургате двѣ начала: Богъ-Отець — за Сина и Богъ-Синъ — за Духа. Вие пригръщате нова ересь. А у насъ единъ е Богъ и едно начало на тия, що сж отъ Него, — то е Отець: за Сина той е Отець, за Духа — Изводитель. И апостолъ Иоанъ ни прѣдставя Сина дѣ говори: «Духъ истини, иже отъ Отца исходитьъ,» — та прѣстанете да воювате противъ Божия Синъ, великия благовѣстникъ, отъ когото, за когото и чрѣзъ когото е произлѣзло всичкото Евангелие; прѣстанете безъ Духа да учите за Духа, прѣстанете да говорите отъ противния духъ — отъ дявола.»

Като не можахъ да си удържжтъ при тия думи, Викинговитѣ едномисленици съ затѣкнжти уши взехъ да крѣскатъ и да разбъркватъ всичко, па смалъ не дигнжж и ржцѣ върху православнитѣ, сжщо тъй, както едно врѣме

сторихъ тие, що убивахъ съ камънѣ Стефана, мжжественна свидѣтель на словото. Най-сетнѣ тѣ се оттеглихъ и обърнѣхъ се къмъ най-послѣдното си прибѣжище, т. е. къмъ низкия Светополкъ, та набѣдяватъ православнитѣ, че ужъ мислили да бунтуватъ и да въстанѣтъ противъ неговата власть. Светополкъ повика Методиевитѣ послѣдователи и имъ каза: «каква е тая схизма, що става помежду ви? Защо се карате единъ съ други всѣки день? Не ли сте всицца братя и все християни? Защо не се погаждате единъ съ други и не залѣгате за единство?»

А тѣ чрѣзъ Горазда и Климента, които говорихъ отъ тѣхна страна, казахъ: «Много би имало да ти разправяме за това, княже; не дребни и не малки работи сѣ изложени на опасность, по църковниятъ догматъ за Света Троица. Работата е за душата, — нѣщо най-важно за всицца ни. Но тѣй като ти си непознатъ съ Св. Писание, та не можешъ изслуша дългитѣ ни и широки разправи, то ние на твое-то питанье ще кажемъ просто, че се раздѣляме за това, защото и Господъ е дошелъ да въдвори мечъ, та съ него да раздѣли доброто отъ лошото. Никога нѣма да почитаме за християни оние, що не приематъ Евангелието. Тие людье твърдѣтъ, че Свети Духъ изхожда отъ Сина. Това е противъ думитѣ на самия Исусъ Христосъ, а ежщо тѣй и противъ рѣшението на втория Цариградски вселенски съборъ. Ако тѣ измѣнѣтъ своитѣ миѣния, ако приста-нѣтъ на Евангелието и светитѣ Отци, ще се притечемъ при тѣхъ, като къмъ братя, ще се пригърнемъ и обикнемъ. Но ако тѣ и занарѣдъ вървѣтъ по своя разумъ и упорствуватъ

въ своитѣ заблуждения, напусто ще ни чакатъ да изповѣдваме за Светата Троица по тѣхното тълкуванье»

Князътъ твърдѣ малко проумѣ отъ казаното, защото не отбираше отъ божествени нѣща: едно, че бѣше пораснѣлъ по-вечето като дивѣ или по-добрѣ да речемъ, като безсловесно животно, друго, че и ума си бѣше омрачилъ съ развратъ, както се каза по-горѣ. Подученъ отъ еретицитѣ, на които бѣше напълно прѣдаденъ, князътъ отговори: «азъ съзнавамъ, че съмъ човѣкъ съвсѣмъ неученъ и невѣщъ въ догматитѣ, па и книга не знамъ. Но азъ се придържамъ и ще се придържамъ о християнството. А тия прѣспирни, що повдигате вие, не мож да рѣшиш чрѣзъ доказателства, нито пъкъ мож да разпознаш, кой е лъжеучитель и кой — православенъ. Азъ ще ви прѣсждамъ като християнинъ. Разбира се, че и за тоя догматъ ще сждамъ така, както съмъ навикнѣлъ и за други работи да сждамъ. Който отъ васъ по-напрѣдъ дойде и се закълне, че вѣрва истинно и православно, той, споредъ мене, не погрѣшава въ нищо противъ истинната вѣра; нему ще и да прѣдамъ църквата и църковнитѣ дѣла, споредъ презвитерския чинъ».

Послѣдователитѣ на западната ересь, готови на клетва, безъ да дочакатъ края на княжеското рѣшение, заклехъ се и утвърдихъ нечестивото си учение. При такива сждници ерестата взе връхъ надъ православието, доби пълна власть, за да мчи и души вѣрнитѣ слуги Христови и защитници на вѣрата. «Ако нѣкой се улови», каже князътъ: «да не вѣрва по учението на нѣмцитѣ, ще бжде прѣдаденъ тѣмъ,

за да правѣтъ съ него, каквото щѣтъ». Тогава нечестивитѣ еретици, осланяйки се на властта, почнахъ силно гонение срещу ония, които стояхъ на бащината вѣра и бѣхъ готови всичко да прѣтърпѣтъ зарадъ нея. Едни безчовѣчно мжчехъ, на други кжщитѣ грабехъ, като съединявахъ съ нечестието си и користолюбие, други влачехъ голи по трънѣто, и така постжпяхъ даже съ старци. А които отъ презвитеритѣ и дяконитѣ бѣхъ по-млади, тѣхъ продавахъ на юдеитѣ, като бѣхъ самички достойни за сждбата на Юда и за бѣсилото. Наистина, както Юда прѣдаде Христа, така и тѣ продавахъ помазанитѣ Христови на всегдашнитѣ му върли врагове. А пъкъ тия слуги Христови бѣхъ не малцина: само духовни лица се набирахъ до двѣстѣ-мина, както казахме.

Имаше измежду тѣхъ мжжѣе, които бѣхъ достигнали учителска степенъ, както Гораздъ, за когото често споменувахме. Той бѣше родомъ моравецъ, знаеше добрѣ и двата езика — славянския и грѣцкия —, та добродѣтелята Методиева го бѣше поставила на трона, но еретическата злоба го свали отъ него. Такъвъ бѣше и Климентъ презвитеръ, много ученъ, сжщо и Лавренти, Наумъ и Ангеларъ. Тѣ, както и мнозина други славни мжжѣе, бидохъ заковани въ вериги и фърлени въ тѣмници, гдѣто имъ бѣше забранено всѣко утѣшение, било отъ роднини, било отъ познайници, които никакъ не смѣехъ да се доближѣтъ до тѣхъ. Но Господъ, Който утѣшава смиренитѣ и изцѣлява болнитѣ, и тѣхъ утѣши. Ако и да имъ тежахъ веригитѣ, тѣ не забравяхъ за молитва, а пѣехъ черковни пѣсни и псалми. И станъ голѣмо

землетресение, и веригитѣ паднахъ. Затворниците станъхъ свободни.

Отъ това Божие чудо се стреснахъ гражданитѣ, отидохъ при княза и взехъ да роптахъ, загдѣто се прѣслѣдватъ светцитѣ, които заслужватъ почитъ.

Но еретицитѣ взехъ да оборватъ това чудо, както правехъ фарисейтѣ съ чудесата на Исуса Христа. Тѣ рекохъ, че това сж вражби и магии. Тѣ прѣдставихъ това за работа на Велзевула, съ силата на когото самички бѣхъ прѣизпълнени. Послѣ (трѣбвало е неразумниятъ князь да не разбере и това нѣщо!) светитѣ бидохъ патоварени съ вериги още по-тежки, съ злини още по-безутѣшни отъ прѣдишнитѣ. Минъхъ се три дни, и пакъ, когато светцитѣ свършвахъ молитвата на третия часъ, случи се сжщото, каквото и по-прѣди: затресе се земята, и паднахъ веригитѣ. А богоборцитѣ, безъ да обявѣтъ на княза нѣщо за това, пакъ изложихъ светцитѣ на сжщитѣ злини, за които тѣ сами бѣхъ достойни. Слѣдъ като се минъхъ десетъ дена, пакъ — вече трети пѣтъ — станъ чудото, но безчувственитѣ еретици пакъ си останъхъ ожесточени. Тѣ прибавихъ на светитѣ още по-вече мъки; защото, като имъ бѣше дозволилъ князътъ да постѣпватъ съ тѣхъ, както имъ скимне, извадихъ ги отъ затвора, па ги бихъ безчовѣчно, безъ да се смилѣтъ нито за бѣлитѣ коси, нито за слабостъта, до която бѣхъ достигнали тѣлата на светцитѣ отъ многото мъки.

Нищо за това не знаеше князътъ, който се водеше по еретицитѣ, защото случайно отсѣтствувахе: ако да бѣше се случилъ тамъ,

то тѣ надали бихъ извършили такива злодѣйства върху защитниците на правдата. Макаръ и да бѣше хилядо пѣти по-прѣдаденъ на нѣмцитѣ, при всичката си полузвѣрска и свирѣпа природа, той все пакъ уважаваше добродѣтелта на светитѣ мжжѣе, особно слѣдъ като Богъ потрети едно и сѣщо чудо. Слѣдъ такива безчовѣчни удари, еретицитѣ, безъ да допуснатъ на светцитѣ да похапнатъ нѣщо (тѣ не дозволявахъ даже хапка хлѣбъ да имъ фърли нѣкой), заповѣдахъ на войници, да ги заведатъ въ разни страни по рѣка Дунавъ. Така тѣ изпждихъ небеснитѣ граждани на вѣчно изгнание изъ държавата. А войниците, варварски людѣе, — защото бѣхъ нѣмци, — като усилихъ природната си дивота съ дадената тѣмъ заповѣдь, изкарахъ светцитѣ изъ града, съблѣкохъ имъ дрехитѣ и ги повлѣкохъ голи. По тоя начинъ тѣ имъ причинявахъ двѣ злини: поругание и врѣдъ отъ студения въздухъ, който всекога върлува въ крайдунавскитѣ страни. Освѣнъ това, тѣ често въртѣхъ надъ шийтѣ имъ мечове, като за да ги ударятъ, допиряхъ копията си до снагата имъ, като за да ги убодатъ, тѣй каквото да изпитватъ смъртния страхъ не веднажъ, а толкова пѣти, колчимъ ги заплашвахъ съ смъртъ. Всичко това така бѣше и поржчано на войниците отъ враговетѣ. Послѣ, откакъ се отдалчихъ доста много отъ града, войниците, що ги водехъ, отпуснахъ ги, а сами незабавно се върнахъ въ града.

III. Св. Методиевитѣ ученици въ България.

Като знаехъ, че Господъ е заповѣдалъ на гоненитѣ отъ единъ градъ да бѣгатъ въ другъ, Христовитѣ изповѣдници се стремѣхъ въ България, за България мислехъ и надѣехъ се, че тя ще имъ даде успокоение. Но и за нея щѣхъ да изгубѣтъ надеждата си, ако да не си криехъ диритѣ. За това тѣ гледахъ, око да ги не види, макаръ и да бѣхъ оскъдни отъ храна и облѣкло. И страхътъ наистина ги накара да се раздѣлѣтъ единъ отъ други, и по Божия волятѣ се разпрѣснѣхъ по разни страни, за да привлѣкѣтъ по-много земи къмъ евангелската областъ.

Климентъ взе съ себе си Наума и Ангелара, и тръгнахъ накъмъ Дунава. На пътя тѣ пристигнахъ въ едно село, гдѣто намислихъ да поуспокоѣтъ снагата си, изморени отъ гладъ и студъ. Тѣ разпитахъ, кой въ това село е боголюбивъ, странноприеменъ и познатъ по благочестивия си животъ. Щомъ намѣрихъ такъвъ селянинъ, тѣ отидохъ при него на гости.

Тоя човѣкъ имаше синъ еднороденъ, личенъ и на млада връсть; щомъ гоститѣ влѣзънахъ въ къщи, поминъ се тоя момъкъ, тоя хубавецъ, едничкото око на баща си, най-разцѣнѣлата вѣйка отъ рода . . . Колко, мислите, се огорчи тогава бащата? Той си рѣши въ ума, че синъ му умрѣлъ поради дохожданъето на гоститѣ, и взе да ги кори и проклина. Той ги наричà влѣхви, дяволи, и взе да ги заплашва съ отмъщение. Веднага той заръча да наготовѣтъ за тѣхъ вериги и мъки.

Светцитѣ се нажалихъ не по-малко отъ бащата, като имахъ състрадателни и човѣко-

любиви души, но още по-вече ги мъчеше сра-
мътъ. Обржжени съ вѣрата, зарадъ която всич-
ко, даже и невъзможното, е възможно, споредъ
думитѣ на Господа, тѣ намислихъ да припад-
натъ къмъ молитва. Като уталожвахъ съ кро-
тость родителския буренъ гнѣвъ и смекча-
вахъ жестокостта на справедливия му ядъ,
тѣ му думяхъ: «Човѣче Божи! Ние никакъ
не сме вълхви, напротивъ, ние проклинаме мно-
го злѣ вълхвитѣ, а сами служимъ на истинния
Богъ, за Когото сме вѣрвали, че е страшенъ и
за вратаритѣ на ада, Който съ едно допиране
ржка събаря смъртта и съ едно извикване
върща живота на четиридневенъ и вече вмири-
санъ мъртвецъ. Ако ти мислишъ, че ние сме
причинили смъртта на твоята рожба, то бжди
спокоенъ: ние се надаме, че за насъ Богъ ще
му подари живота.» Следъ това тѣ се помо-
лихъ Богу надъ момъка, и, по благодать на
Христа Спасителя, той оживѣ. Тогава бащата
се зарадва много и взе да имъ иска прошка
за хулитѣ, да ги благодари и да имъ прѣдлага
да вземжтъ всичкия му имотъ, па и съ него
самия да се ползватъ като съ слуга.

Но светиитѣ, като се задоволихъ отъ вѣ-
рата на тоя човѣкъ и като бързахъ да отпъ-
туватъ, приехъ отъ приноса му само колкото
трѣбаше за по пжтъ, па тръгнахъхъ накъмъ Ду-
нава, изпратени съ голѣма честь отъ оногова,
който се удостои съ таково чудо. Когато при-
стигнахъхъ до брѣговетѣ на Дунава и видѣхъ
голѣмата и непроходима вода, свързахъ три
дървета съ линово лико и, съ Божия помощъ,
прѣплувахъ рѣката. Сетнѣ стигнахъхъ до Бѣл-
градъ (най-знаменитѣ отъ всичкитѣ крайдунав-

ски градища) и се явихъ прѣдъ Боритакана, който по онова врѣме бѣше войвода на тоя градъ, подвластенъ на българския князь. Той пожела да знае приключенията на светцитѣ, и тѣ му ги приказахъ.

Като изслуша това Боритаканъ, рече си, че тѣ сж мжжѣе велики и близки до Бога, та рѣши, че трѣба да изпрати тия странници при българския князь Борисъ, защото знаеше, че Борисъ е петименъ за такива мжжѣе. Той почака да си починжтъ тѣ отъ дългия пѣтъ, па ги изпрати до княза, като му обяви, че тия мжжѣе сж такива, каквито той горещо желае да намѣри.

Като дойдохъ при Бориса, той ги прие съ почетъ прилична за тѣхъ, па ги разпита за приключенията имъ. Тѣ му приказахъ всичко отъ край до край, безъ да скрижтъ нѣщо. Князьтъ, като изслуша това, много благодари Бога, гдѣто е пратилъ тия свои изповѣдници като благодѣтели на България, и гдѣто е подарилъ учители и писатели на вѣрата не какви да е людѣе, но подвижници и мжченици. Даде имъ облачения, прилични за свещеници, направи имъ всѣкаква честь, заповѣда да имъ се даджтъ за живѣнье кжщитѣ, опрѣдѣлени за най-първитѣ му приятели, и даде имъ. изобилно всичко, що имъ е потрѣбно, защото знаеше добрѣ, че когато мисълта се отвлича съ грижи за мало-важни нѣкси тѣлесни потрѣби, това много бърка на посветенитѣ Богу занятия. А пѣкъ самаго него обзе го горещо желание, да приказва съ светцитѣ всѣки день, да ги разпитва за древни повѣствуванія и за жития на светиитѣ, и да прѣчита съ тѣхнитѣ уста светитѣ Писания.

Па и отъ неговитѣ първенци ония, що се отличавахъ отъ другитѣ било по знаменитѣ родѣ, било по голѣмо богатство, и тѣ ходехъ при светцитѣ, като дѣца при учитель. Разпитвахъ ги за всичко, що се отнася до спасението, па освѣнѣ че сами се поучавахъ, но и въ кжци проповѣдвахъ и разказвахъ каквото чувахъ. Съ присърдце пристѣживахъ тѣ до светцитѣ, и всѣки се мѣчеше, дано ги склони да му дойдѣтъ въ кжци, смѣтайки тѣхното прѣбивание за освѣщение и вѣрвайки, че, гдѣто сж тѣ тримата, съединени помежду си въ всичко — и по душа и по тѣло —, тамъ се намира и Господъ.

Но светитѣ мѣжъе, като бѣгахъ отъ глѣчь и като залѣгахъ да вършѣтъ княжеската воля, не се рѣшавахъ да влѣзнѣтъ въ нѣкоя частна кжца безъ позволение отъ боголюбивия князь. Ето защо единъ българинъ по име Ъхачъ, знатенъ човѣкъ, дойде при княза и иска му позволение, да приеме въ кжцата си заедно съ прѣподобния Наумъ и священѣйшия Климентъ. Князътъ имаше благоволение къмъ тоя просителъ, та на радо сърдце му изпѣлни молбата, като зарѣча, да приемѣтъ учителитѣ съ голѣма честь, догдѣто имъ се настани всичко, каквото имъ трѣбва. Сжщо се освети и кжцата на Чеслава съ прѣбиванието на Ангелара, защото князътъ благоизволи да изпѣлни и молбата на тоя голѣмецъ, който желяеше да приеме речения учитель. Но не бѣ за много врѣме да се радва Чеславъ на прѣбиванието му въ тоя свѣтъ: Ангеларъ поживѣ малко у него и не безъ радостъ прѣдаде духа си въ рѣцѣтѣ на светитѣ ангели. Климентъ и Наумъ живѣхъ при Ъхача,

удостоявани съ всѣкакви почести, но тѣ го удостоявахъ съ дарове още по-голѣми и по-драгоцѣнни, защото, като събирахъ вещевени плодове въ кжщата на тоя човѣкъ, сами сѣехъ въ нея духовни сѣмена.

IV. Подвизитѣ на св. Климента като български архиепископъ.

Борисъ не прѣстаяше да мисли, какъ да даде на светитѣ мжжѣ леснина, за да вършятъ Божието дѣло. Богъ го вразуми, та той отцѣпи Кутмичевица отъ областта Котокия, постави надъ нея Добета и му даде помощникъ Климента. Тѣ работехъ задружно и сговорно. Единиятъ бѣше послушенъ въ всичко, другиятъ готовъ да се възползува отъ такъвъ помощникъ, за да достигне цѣльта си.

Така Климентъ биде пратенъ като учителъ на Кутмичевица, и биде заржчано на всички жители по тая страна да приематъ светеца съ усърдие, да му готвятъ всичко изобилно и прѣвъзходно, да го поздравяватъ съ дарове, та чрѣзъ видими съкровища на любовта, назначени за душата, да го направятъ близъкъ до всѣкого. Но най-достопохвално бѣ това, гдѣ то самъ Борисъ подари на блажения Климентъ три прѣкрасни кжщи въ Дѣволъ, които принадлежахъ на една кметска челядь, па освѣнъ това и мѣста за почивка близо до Охридъ и Главеница.

Такива работи направи князътъ; така неговата чудна душа обърнъ, колкото бѣ възможно, любовта си о Христѣ къмъ служителя Христовъ, та и на други станъ примѣръ за такъво усърдие. А Климентъ какво правеше? Не

се ли надигна той отъ тия почести, не взе ли да живѣе по-разкошно, като захванъ да смѣта себе си за по-горенъ, отколкото е наистина, и като помисли, че е извършилъ всичко? Никакъ не! Напротивъ, като че ли още съ нищо не послужилъ Христу, той смѣташе тия почести за начало на своитѣ учителски подвизи и на усърдието си въ проповѣдване. Той постоянно се грижеше, да не остане князътъ излъганъ въ своитѣ надежди врѣху него. Така въ тия страни, за които споменяхме, той проповѣдваше непрѣстанно на народа за спасението Божие.

Въ всѣка енория той имаше по нѣколцина мжжѣе, и то немалцина, защото брояхъ до три хиляди и петстотинъ души; съ тѣхъ той по-вечето приказваше и имъ развѣщаваше по дълбокитѣ мѣста изъ писанията. А насъ, сми рени и недостойни, той по-вече доближаваше до себе си, споредъ сърдечната си добрина, та ние бѣхме наедно на всѣкъждѣ, гдѣто работеше или говореше, или поучаваше чрѣзъ дѣло и слово. И ни веднажъ не го видѣхме празенъ; но всѣкога, и денемъ и нощемъ, или дѣца уча ше—и то разнообразно: на едни посочваше, какъ се пишжтъ буквитѣ, на други обясняваше смисъ ла на писаното, на трети оправяше ржцѣтѣ, за да пишжтъ, — или се прѣдаваше на молитва, или пишеше книги. Случваше се понѣкога, че въ едно и сжщо врѣме вършеше двѣ работи: пишеше и учеше нѣщо дѣцата. Никога не стоеше безъ работа, защото знаеше, че празността ни учи на всѣко зло. И разбира се, неговитѣ ученици бѣхъ най-отлични по своя нравственъ животъ и учение. Измежду тѣхъ той ржконолагаше анагности, иподякони, дякони и през-

витери. По всѣка енория поръчваше дѣлата на триста-мина ученици, които безъ да взиматъ заплата и да плащатъ на княза данѣкъ, служехъ Богу и бѣхъ поставени Нему да плащатъ плата, или по-добрѣ—да връщатъ длъгъ. Ето що извърши Климентъ прѣзъ цѣли седемъ години.

Настъпи осма година отъ неговото учительство, която бѣше послѣдня отъ живота на Божия рабъ Михайлъ-Борисъ, освещенъ князь български. Правлението му наслѣди неговиятъ синъ Владимиръ, който князува̀ четири години и се поминъ отъ тоя свѣтъ. Наслѣдникъ станъ братъ му Симеонъ, който прѣвъ се нарече български царь. Той като баща си Бориса имаше истински блага душа: съ всѣкого се обнасяше просто и добрѣ, а особено съ тия, що показвахъ благочестивъ нравъ. Той бѣше забѣлжителенъ съ християнския си животъ, имаше гореща вѣра и усърдие за черковни дѣла. Затова той продължи бащинитѣ начинания и уголѣми Божията проповѣдь, като съгради по всѣкждѣ църкви, та утвърди православието и отвори широкъ и гладѣкъ пѣтъ за Божия законъ.

Народната мѣлва възвеличаваше Климента и го правеше по-великъ, отколкото самъ той се мислеше. Когато тая мѣлва достигна до царь Симеона, тя вдѣхна и нему любовь къмъ добродѣтелята на тоя учитель. Тогава царятъ повика при себе си светеца, захванъ да приказва съ него и усѣти освещение отъ неговия изгледъ, защото ликътъ на блажения Климентъ вдѣхваше даже на враговетѣ прѣголѣмо уважение.

Тогава царятъ много приказва̀ за прославяннето на българската земя и смѣташе за блажено своето царуване, загдѣто Богъ му е дару-

вълъ такъво добро. Климентъ, който възпитаваше до тогава най-умнитѣ отъ своитѣ ученици, що го слушахъ като баща, като вѣрвахъ, че само съ тоя почитъ къмъ учителя си угаждатъ Богу, биде назначенъ за епископъ на Дрембица или Велика, и така станъ пръвъ епископъ на българския народъ. А когато на рѣцѣтъ му се даде епископско дѣло, той погледнъ на това високо достоинство, като на стълба за възвишение до Бога, та къмъ прѣдишнитѣ си трудове прибави още много нови.

Симеонъ, като указа Клименту честь, създаде му и грижи. Гледайки, че народътъ въ тая областъ не е познатъ съ Божието слово и съ Писанията и се лишава отъ добри наставления, Климентъ не даде «сънъ на очитѣ си и дрѣмка на вѣждитѣ си», постоянно се грижеше за народа и въ това намираше услада. Всѣкога поучаваше, всѣкога наставяше. Разсѣваше незнанието, уреждаше безредието. Бѣ станжлъ «всичко за всѣкого, споредъ нуждата на всѣкого». Той учеше клира на черковенъ редъ и на всичко, що трѣба за псалмопѣния и молитви. Той достигнъ, неговитѣ клирици да бждатъ отъ най-отличнитѣ. Като просвѣтиваше народа възъ каменя на истинското християнско богопочитанье, туряше твърда основа за тѣхната вѣра. Защото народътъ бѣше простъ и неодѣланъ.

Но редомъ съ духовната храна, Климентъ даваше и тѣлесна храна на тие, що се нуждаехъ отъ такъва храна. Инакъ той наполовина щѣше да прилича на Христа, за Когото знаеше, че заедно съ учението раздавалъ е и хлѣбъ на разумнитѣ, за които трѣбахъ чудеса. По-

ради това той бѣше баца на сирацитѣ, помощникъ на вдовицитѣ, за които се грижеше всѣкакъ. Вратата му бѣхж отворени всѣкога за всѣки бѣденъ, и никоѣ пѣтникъ не е почувалъ вѣнъ отъ вратата му.

За примѣръ на живота си той взе великаго Методия и, водейки се по тоя примѣръ, стараше се да не се отстрани отъ него. Като постави прѣдъ себе за ръководство неговия животъ и неговитѣ дѣяния, като нѣкоя картина отъ вѣщъ живописецъ, гледаше да се изобразява по тая картина. Наистина, той знаеше живота Методиевъ така, както не го знаеше никоѣ, защото още отъ младостъ и дѣтинство ходеше съ него и гледаше съ очи всичкитѣ му дѣяния.

Той видѣ, че народътъ е простъ за да отбира свещенитѣ писания, и че мнозина български свещеници знаѣтъ само да четѣтъ грѣцкитѣ книги, но не ги разбиратъ, та затова сж непросвѣтени, тѣй като пѣмаше по български даже слова черковни.. Той захванж да мисли и за това нѣщо, па съ своитѣ старания събори прѣградитѣ на незнанието: за по всички празници той състави поучения, които не съдържахж нищо високоумно, а бѣхж прости и ясни, каквото да може ги разбра и най-простиятъ българинъ; съ тия поучения той хранеше душитѣ на по-проститѣ, като че ли ги поеше съ млѣко, защото не възприимахж по-коравя храна. Отъ тия поучения можешъ се научи за таинството на празниците, които се извършватъ за Христа и въ честь на Христа, а сжщо тѣй и за паметъта на Прѣсвета Богородица, която паметъ се слави много пѣти прѣзъ го-

дината. На нейнитѣ чудеса сж посветени отъ Климента много похвали и повѣствуванія. И Кръстителятъ не е забравенъ въ тия похвали, — въ тѣхъ ще прочетешъ и за чудесното намѣрванъе на главата му, — ще срещнешъ житията и проповѣднишкитѣ пѣтица на апостолитѣ и пророцитѣ, подвизитѣ на мъченицитѣ, правилата на светитѣ отци и пр. Казватъ, всички тия съчинения на български езикъ се пазѣтъ у трудолюбиви людѣе. Едни отъ тѣхъ сж написани въ честь на много светии, други за похвала на Прѣчиста Божия Майка, като молитви и благодарствени пѣсни. Всичко, каквото се отнася до черквата, съ каквото се украсява паметъта на Господа и светцитѣ Му и съ каквото се възбуждатъ душитѣ, всичко това Климентъ даде намъ на българитѣ.

Тия съчинения той остави и въ манастира си, който бѣше съзидаль въ Охридъ още при живота на блажения Борисъ, прѣди да приеме напълно Величката епископия. Като видѣ, че тоя князь бѣ опасаль всичката подчинена нему България съ седемъ черкви, като че ли бѣ запалилъ свѣщникъ отъ седемъ свѣщи, Климентъ и самъ пожела да си направи свой манастиръ въ Охридъ. Освѣнъ това съгради още една черква, която отсетнѣ ставъ архиепископски тронъ. И така въ Охридъ имаше три черкви: една — съборната, и двѣ — съградени отъ свети Климентъ. Послѣднитѣ бѣхъ много по-малки отъ съборната, но бѣхъ поизгледни поради своя валчестъ и обълъ видъ.

Климентъ гледаше какъ и какъ да изпъди изпомежду българитѣ перадѣнието спрѣмо божествени работи, да ги събира наедно, привли-

чайки ги съ хубави сгради, и изобщо да смегчава тѣхнитѣ диви и корави сърдца и тѣхната дебелацина въ богопознанието. Та и не е никакъ за чуденъе, гдѣто той залѣгаше да обърне човѣшкия умъ къмъ свѣтлина и човѣщина.

Тѣй като цѣлата българска земя бѣше обрасла съ диви дървета, та бѣше оскждна отъ добри плодове, той и съ това добро я надари: прѣнесе изъ Гръцко всѣкакъвъ видъ питомни овоцки и чрѣзъ присаждане направи дивитѣ дървета плодовити. И чини ми се, че това направи той съ цѣль да научи човѣшкитѣ души, да впускатъ въ себе си благочестиви сокове, та да принасятъ Богу плодъ съ извършванъето на Неговото желание. Само това нѣщо той смѣташе за храна. По тоя начинъ Климентъ достигаше душевна полза и, безъ да гледа никакви тѣлесни потрѣби или да си жали душата, споредъ божественія апостолъ, грижеше се само и само за това, какъ да се разшири черквата и да се спаси народътъ.

Климентъ като обичаше толкова Бога, и Богъ го обикнѣ и му даде дарба за чудотворство. Ето какъ го прослави той. Веднажъ Климентъ се връщаль отъ Главеница въ Охридъ, за да види, дали тукашнитѣ жители живѣхтъ християнски, и да побесѣдва съ Бога насамѣ въ своя обиченъ манастиръ. Изъ пхтя забѣлѣжилъ двама болни скапани мжжѣе, отъ които единиятъ при това билъ още лишенъ и отъ най-милото за всѣкого нѣщо, именно отъ зрѣние. Тѣхниятъ видъ много нажалилъ милостивата му душа. Но колкото лесно се смилявалъ той, толкова билъ наклоненъ и къмъ смиреномждрие: неговата грижа, тайно да направи чу-

до, била по-голяма, отколкото желанието на разслабленитѣ да добиѣтъ изцѣление. Затова той се озира наоколо и, като не съгледва никого, обръща очитѣ си къмъ небото и подига прѣподобнитѣ си рѣцѣ за молитва, низвожда Божията помощ и съ същитѣ рѣцѣ, съ които извършилъ молитвата, прикосва се до тѣлата на разслабленитѣ,—това прикосванье ги скрѣпило и сглобило. И, както е казано у Исая, всѣки отъ тѣхъ захванжлъ да скача като елень. Незабавно се озарилъ съ изцѣление и слѣпиятъ, който, щомъ прогледнжлъ, велегласно хванжлъ да възвеличава Господа. Това чудо не могло съвсѣмъ да се укрие отъ човѣшки очи, защото го подгледалъ единъ отъ служителитѣ на светеца. Климентъ му заржчалъ да не обажда никому за това, догдѣто Климентъ не се прѣстави отъ тоя свѣтъ.

У. Послѣднитѣ дни отъ живота на св. Климента.

Най-напоконъ, отслабнжлъ вече отъ старостъ и изнемоцѣлъ отъ трудове, Климентъ рѣши да остави епископството, не за да побѣгне и да се оттегли отъ длъжността си, въ която Духъ Свети го бѣ турилъ да пасе черквата на Господа Бога, но поради благочестие, понеже се убоя, да не би покрай неговата немощъ да се развали Божията работа.

И като се яви прѣдъ царя, каза му: «Ой благочестиви царю! Догдѣто моята снага държеше, можехъ да се посветявамъ на трудове и грижи черковни, които споредъ мене сж потежки отъ държавнитѣ. До тогава, да оставѣхъ

черквата на Господа, която ми Той Самъ вржчи чрѣзъ твоята мощна ржка, азъ смѣтахъ за съвсѣмъ осждително и недостойно даже за единъ наемникъ. На наемника е свойствено, «като види вълка, че иде, да бѣга и да оставя овцетѣ»; но за мене какво оправдание ще има, ако фърльж стадото Божие, безъ да виждамъ никакъвъ влкъ? За това и не се оттегляхъ и досега. Но тъй като и самичкъ виждашъ, какъ ме е налегнѣла вече старостъ и какъ многобройнитѣ трудове ми сж отнели всичката сила, погрижи се за черквата и постави въ Господния домъ такъвъ правитель, който да има и тѣлесна крѣпостъ, освѣнъ духовната, и да е по-младъ, за да поеме черковнитѣ грижи. Изпълни това ми послѣдно желание; дай ми да побесѣдвамъ тия малобройни дни самъ съ себе и съ Бога. Добро мѣсто за това ми е манастирътъ; дозволи ми да си умрѣ въ него. Какъ ще можъ отсега нататкъ да носж грижитѣ, които изискватъ стави по-крѣпки отъ моитѣ? Ако черковнитѣ грижи не сж по моитѣ сили, тогава защо да запазвамъ това достоинство? Епископството апостолъ Павелъ е нарекълъ такъво дѣло, отъ което трѣба да се отстрани оня, който съвсѣмъ не е за работа. Дано не дочакамъ да видѣж, какъ черквата, която се повдигнѣ чрѣзъ мене надъ много други черкви, падне пакъ при моето управление; но, както рекохъ, запази нейното достоинство при помощта на по-силни отъ мене мъжѣе. Не малка опасностъ има, че поради моята немощъ, работитѣ ще тръгнѣтъ злѣ».

Царятъ смаянъ отъ тия думи, — защото човѣкъ се стрѣсва, когато противъ желанието си чува неочаквано нѣщо —, каза му: «що ду-

манъ ти, отче? Какъ бихъ утърпѣлъ азъ да гледамъ на тоя тронъ още при твоя животъ да седи други? Какъ бихъ оставилъ царството си да запустѣе безъ твоитѣ архипастирски благословения? Твоето отричанье отъ епископския тронъ за мене е лошъ бѣлѣгъ, че ще загубѣхъ царския си прѣстолъ. Ако съ нищо съмъ оскърбилъ твое прѣподобие, като съмъ съгрѣшилъ отъ незнание (отистина азъ не знаехъ да съмъ съгрѣшилъ въ нищо), а пъкъ ти може би ме жалишъ, като баща, та не щешъ да обадишъ моята лоша обноска спрѣмо тебе, а прикривашъ истинската си причина съ тѣлесна слабостъ, — тогава кажи ми, моляхъ, азъ съмъ готовъ да се покажъ и като синъ да изцѣрѣхъ болката на баща си. Ако ли пъкъ никакъ не можешъ се оплака отъ насъ, то защо самъ искашъ да наскърбишъ тия, които съ нищо не сж те наскърбили? Отъ клира не можешъ се оплака, че е непослушенъ и непокоренъ, защото ти самичккъ го избра за себе си и за Бога, като прѣроди всичкитѣ чрѣзъ Евангелието. Пъкъ и насъ не можешъ обвини, че скоро зафърляме твоитѣ заповѣди, нито изобщо друго нищо има отъ наша страна осждително спрѣмо твоитѣ работи. Тогава защо накарвашъ чедата да плачтъ за твоео безпричинно оттеглянье? Или се согласи, отче, или, ако не, ще се осмѣляхъ да река: каквото и да казвашъ, не ще те послушамъ, както и да сторишъ, не ще се склоня. Оттеглянье може да бжде, чини ми се, само за недостойнитѣ, а пъкъ ти си по-горѣ отъ всѣко достоинство».

Старецътъ се склонява отъ тия думи и, безъ да прибавя на царя нищо по-вече за от-

тегляне отъ длъжностъ, връща се въ манастира, гдѣто намъра, че Горниятъ царь дошелъ да спомогне на намѣреннето му. Щомъ се завърнѣ, налегнѣ го болестъ и, като прѣдузна за смъртта си, той даде послѣденъ даръ на българскитѣ черкви, именно прибави къмъ Триода това, що му не достигаше: тогава той прѣведе всичко, що се пѣе отъ Томина недѣля до Петдесетница. Отъ това може човѣкъ да види, какъ трѣба да е работилъ, когато е билъ здравъ, оня, който и прѣзъ боледуванъето си се съсипа съ такива трудове. И наистина, вътрѣшниятъ му човѣкъ тъкмо толкова се подновяваше, колкото външниятъ се съсипваше.

Споредъ черковнитѣ правила Климентъ направи завѣщание както за книгитѣ, що бѣ написалъ, така и за другия свой имотъ. Търговецътъ се труди за бисера, безъ да се грижи ни най-малко за мидитѣ му. Той раздѣли всичко на два дѣла и остави единъ дѣлъ на епископята, а другия на манастира. Тука той ясно показа и това, че неговата дѣлба биде по Божия воля. Наистина, той приемаше дарове отъ благовѣрни князѣе и царѣе, които никакъ не трѣба да се охлаждатъ съ отричанъе, особно като не сж още заякнжли въ християнството. Отъ друга страна Климентъ показа и безкористие, споредъ черковнитѣ правила, както се не може по-похвално.

Слѣдъ като прѣкара живота си така и украси дадения нему отъ Бога тронъ, на завърши своя подвигъ достойно, както го бѣ почнѣлъ, Климентъ се прѣсели при Господа. Светото му тѣло, равно съ душата по честь, слѣдъ като биде опѣто и почетено, ако и по-малко

отколкото трѣбаше, но поне споредъ силитѣ на почитателитѣ, биде турнжто въ сжщата обитель, въ направенія отъ негови ржцѣ гробъ отдесно на трапезата. Това станж на 27 юли въ днитѣ на българския царь Симеона, на 916 година.

Но азъ забравихъ едно нѣщо, а то не е малко свидѣтелство за еднодушнето между светцитѣ. Именно, прѣди кончината на Климента нѣкои отъ неговитѣ ученици видѣли на сънѣ Кирила и Methodия, че дошли при блажения и му прѣдсказали свѣршѣнка на неговия животъ.

Итака, той като че си отиде отъ насъ и остави тоя животъ, но неговата благодать не отлетѣ измежду насъ: мощитѣ на тоя учитель още до днесъ правѣтъ добро, като цѣрѣтъ болести. Тия думи се доказватъ отъ оня боленъ съ изсъхнжли ржцѣ и нозѣ, гдѣто дойде въ черква, когато се вършеше Божиата литургия, и прие изцѣление. Народътъ не знаеше, кой е той и дѣкашенъ е. Но слѣдъ службата той захванж да благодари, повдигнж изцѣренитѣ си ржцѣ и взе да вика. Когато го попитахж, за какво нѣщо благодари, той приказа всичко: че и самъ билъ родомъ отъ Охридъ и много години теглилъ мжки отъ тая болестъ, че, когато достигнжлъ вече до отчаяние, дошло му на умъ да се поклони при гроба на светеца, давò Климентъ, изцѣлителятъ на всичко о Христѣ, му даде нѣкакво утѣшение; и така като се повлѣкълъ по нозѣ и по ржцѣ, достигнжлъ до гроба на светеца; тука паднжлъ въ несвѣсть и му се показало, че единъ старецъ се докосва до неговитѣ коси и му заповѣдва да стане. При тия думи неговото тѣло задръщѣло, като че ли се сблѣскали коститѣ му: въ това врѣме,

види се, ставитѣ му се сглобявали, и жили-
тѣ се разтѣгали, за да се размърдатъ. Когато
се свѣстилъ, той билъ здравъ: както рждѣтѣ
му, така и нозѣтѣ не били вече сухи, и тѣло-
то му не било вече разнебитено. «И сега,» при-
бави той, «азъ вдигамъ рждѣтѣ си къмъ того-
ва, който ми ги изправи, и стоѣж на своитѣ
нозѣ». При това оздравѣлиятъ изливаше изъ
дълбочинитѣ на сърдцето си такива рѣчи, кои-
то накарахъ присѣтствуещитѣ ведно съ него
да възвеличѣтъ светеца съ благодарствени думи.

Но защо ми е да споменувамъ за тия и дру-
ги нѣща? Кой не знае, на колко бѣсни, на кол-
ко други болни е далъ той избавление отъ бол-
китѣ имъ, щомъ сж се доближавали до гроба
му, или щомъ само името му сж новиквали съ
вѣра, която е най-силната помощница при та-
кива работи? За това българитѣ отъ всѣка
врѣсть, като вкусяватъ отъ благодатѣта на све-
теца, тачѣтъ го съ такъво усърдие, което не
може се изказа, и принасятъ му приноси, всѣ-
ки споредъ силата си.

Чрѣзъ св. Климента цѣла Българска земя
позна Бога. Чрѣзъ него се обогатихъ черквитѣ
съ пѣсни и псалми, чрѣзъ него мноцитѣ се
рждководѣтъ къмъ подвизи по житията на све-
титѣ, а свещеницитѣ се учѣтъ да живѣѣтъ
по черковнитѣ правила. Св. Климентъ е още
по-силенъ сега, като прѣдстои прѣдъ Бога, от-
колкото по-прѣди, докато бѣше въ тѣлото си.
Затова, нека му се молимъ, да варди страната
ни отъ всѣкакви злини и да запази въ народа
непокѣтнѣта отечествената вѣра.

БѢЛѢЖКИ КЪМЪ ЖИВОТОПИСА.

Стр. 1.

Животътъ на Славянскитѣ първоучители свв. Кирилъ и Методи. — Тази частъ отъ нашия паметникъ може да се нарече допълнение на пространнитѣ, «панонски», жития на светитѣ първоучители, а останалитѣ части — продължение на тия жития. Така се изразява и *А. Вороновъ* въ своето съчинение «Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Меѳодія», Кіевъ 1877. Въ това съчинение критично сж разглеждани и най-важнитѣ историко-литературни въпроси за цѣлия животописъ на св. Климента (стр. 109 — 139), именно: кога и отъ кого е написано това житие, което носи авторското име на архиепископа Теофилакта? Вороновъ дохожда до заключение, че житието наистина е написано отъ гърка Теофилакта, който е светителствувалъ въ Охридската архиепископия между 1084 — 1107 г. и е извѣстенъ за авторъ на многобройни други трудове.

Славянскиятъ народъ, т. е. българскиятъ. — Нашитѣ прадѣди, т. е. «словѣнитѣ» въ Мизия, Тракия и Македония, а отчасти и въ Албания, Тесалия и Ромѣния, бидохъ подчинени отъ Аспаруховитѣ българи, които сж били тюрко-татарско племе, подложено на славянско влияние още прѣди заселението си тукъ. Ср. *O. Pniower*, *Die Slaven vor DXXVII—DLIX* въ II томъ на *Deutsche Altertumskunde* отъ *K. Müllenhof*. Като образувахъ съ славянитѣ една държава, българитѣ я нарекохъ по свое име. Това име прѣминъ и върху смѣсенія народъ, въ който се прѣтопихъ тѣ ведно съ славянитѣ. При тоя процесъ взе връхъ славянскиятъ езикъ и типъ. Това показва, че славянитѣ, които сж образували нашия народъ, сж били много повече на брой отъ прѣтопенитѣ Аспарухови българи, а съ това сж съгласни и историчнитѣ свидѣтелства. Догдѣто да се свърши тоя процесъ (VI—X в.), имената «славяни» и «българи» се вземали често за равностилни и тождествени. Затова и по-сетнѣ четемъ «славянски езикъ» вмѣсто «български езикъ», или «славяни» вмѣсто «българи», догдѣто най-сетнѣ виждаме че въ тоя смисълъ наддѣлѣва второто название. Сжщото явление може да се наблюдава и въ личнитѣ

имена на пълководци, боляри и пр. Тюркскитѣ имена, които се срѣщатъ редомъ съ българскитѣ, отстѣпватъ на послѣднитѣ повече и повече мѣсто, догдѣто най-сетнѣ изчезватъ съвсѣмъ. Ср. по-долу бѣлѣжката къмъ стр. 20

Букви пригодни за българския езикъ. — Въ оригинала е казано: «букви пригодни за мъчнотитѣ на българския езикъ». Мъчнотитѣ на българския езикъ, това сж неговитѣ особни звукове, които нѣма въ грѣцкия езикъ, та и не можтѣ се обозначи съ неговата азбука, а трѣбало за тѣхъ да се вземжтѣ букви отъ нѣкоя друга азбука, или пѣкъ да се измислжтѣ наново. Достоинството на старобългарската азбука е именно въ това, че тя означава всѣки звукъ отъ езика съ особенъ знакъ, и всѣки знакъ въ нея прѣдава почти винаги само единъ звукъ. Може би, отъ начало тя не била пълна (ср. «*Θ* писменехъ Урѣноризьца Храбра»), но, усъвършенствуванa веднажъ, та не съдържала нищо излишно. Поне езикознанието ни убѣдява, че въ старитѣ наши книги не се писали букви, които да не се четжтѣ или пѣкъ да се четжтѣ веднажъ тѣй, други пѣкъ—инакъ. Така щото старобългарската азбука е била съвсѣмъ пригодна за езика, — нѣщо което никакъ не може се каза за сегашната наша азбука, непригодна безъ извѣстни прѣобразуванія. Старобългарскиятъ правописъ е билъ чисто фонетиченъ, днешниятъ нашъ разбърканъ правописъ, който затруднява и добри писатели, е въ сжщото врѣме и етимологиченъ.

Близо е Господъ до всички, които го призоваватъ съ истина. — Тѣзи думи, както и много други, съчинителятъ е заелъ изъ Светото Писание. Тѣ се намиратъ въ Псалмитѣ, п. 144, ст. 18.

Стр. 2.

Да покажжтѣ на папата прѣвода на Светото Писание. — Страната, въ която сж проповѣждали славянскитѣ първоучители, падала подъ вѣдомството на папата. Ето защо отиватъ тѣ при него за благословъ. Нека не забравяме отъ друга страна, че, ако и да имаше до тогава спрѣчквания между Римъ и Цариградъ, но окончателното и формално разцѣплене между източно-православната и католичката черква станж много по-сетнѣ, на 1054 г. Прѣзъ послѣднитѣ години отъ своята дѣйность и св. Методи е влѣзълъ въ конфликтъ съ западната черква.

Наистина угоденъ е Нему такъвъ даръ. — Съ тия думи съчинителятъ пристая къмъ ония християнски отци, които право учтъ, че словото Божие трѣба да се проповѣдва и прѣвожда на всички езици, а не само на еврейски, латински и елински.

Стр. 6.

Кръщенъето на българския народъ станъ на 869 г. — Историцитѣ не допуцать, че св. Методи е проповѣдвалъ на царъ Бориса и прѣко е влиялъ за кръщенъето на българския народъ. Но никой не може да откаже, че книжовнитѣ трудове на първоучителитѣ славянски сж били важни фактори за разширението на християнството въ България. Не е мислимо, св. Кирилъ и Методи да сж трѣгнжли за Моравия, безъ да приготвѣтъ нѣкои прѣводи още въ Македония. Затова и езикътъ, на който сж прѣвели тѣ светитѣ писания, ще да е билъ езикъ на македонскитѣ българи. Ср. и глава V отъ Житіе св. Меѳодіа. Споредъ по-вѣрни извори, св. Кирилъ е съставилъ славянската азбука и почнълъ прѣвода на Писанието на 855 г. Съ това събитие нашиятъ животописъ свързва кръщенъето на Бориса, а за дата взима годината 869 г., която не се отнася къмъ кръщенъето на Бориса, а къмъ учрѣдението на първото българско архиепископство.

Стр. 10.

Викингъ. — Нам. Βικιγγος, въ грѣцкия изворъ четемъ Β.χυιγος.

Стр. 13.

Послѣдователитѣ на западната ересь. — Тия думи турихъ нам. думата «френцитѣ», съ която оригиналтѣ изразява не народността на еретицитѣ, защото тѣ сж славяни, а производѣтъ на тѣхната ересь — френски, или по-точно нѣмски породъ. По-долу думата «френци» замѣнихъ съ «нѣмци».

Нѣмцитѣ. — Ср. бѣлѣжката къмъ сжщата. стр.

Стр. 20.

Бхачъ. — Така написахъ това име, понеже вѣроятно е производно отъ «яхамъ», ѣздъж. Сжщо така славянско е и името на Чеслава, догдѣто по-горѣ споменхтиятъ Боритаканъ носи тюрко-татарско име. И при Симеона се срѣцать имена на пълководци българи съ неславянски имена. Ср. бѣл. къмъ стр. 1.

Стр. 21.

Климентъ и Наумъ живѣехъ при Ъхача. — Споредъ животописа, само тия двама ученици Методиеви сж работили между българитѣ. Споредъ други жития, тѣ сж имали още другари, Ангеларъ, Гораздъ и Сава или Лавренти, та числото имъ достигало до 5, а ведно съ двамината първоучители — до 7. Черковното почитанье на славянскитѣ седемъ проповѣдници и сподвижници се е развило по-сетнѣ, когато станжло възможно да се съчиняватъ легенди. Ето защо трѣба да се смѣта за достовѣрно това мѣсто отъ нашия жовотописъ. Вж. М. Дриновъ, Новый церковно-славянскій памятникъ съ упоминаемъ о славянскихъ первоучителяхъ. Спб. 1885, стр. 11 нат.

Кутмичевица, Котокия. — Гдѣ се намирали тия мѣста, не е извѣстно точно, но по всичка вѣроятность — въ Македония.

Главеница. — Не е извѣстно точно, гдѣ се е намирало това мѣсто, което се споменува и прѣзъ срѣднитѣ вѣкове, но по всичка вѣроятность то е било близо до брѣговетѣ на Адриатическо или Ионийско море. Вж. С. Новаковић, Прве основе словенске книжевности на Балканском полуострву. Београд 1894 г. стр. 71—77.

Стр. 24.

Дрембица или Велика. — Допущаше се, че Дрембица е написано по погрѣшка нам. Струмица (вж. Е. Голубинскій, Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей, стр. 63), но това не е за вѣрванье. Климентъ е билъ епископъ на нѣкоя областъ въ Моравия Велика, или, както говорели за съкращенье — на Велика, па тоя съкратенъ изразъ по-сетнѣ сж разбирали тѣй, като че Велика се намира въ Македония, по-сетнѣшното поприще на св. Климентовото подвижничество. Тукъ наистина срѣщаме често пакти Велица, но надали тия мѣста иматъ връзка съ титула на Климента — «епископъ Велички». Климентъ, който въ нѣкои приписвани нему съчинения се нарича и «епископъ словѣнски», като е дошелъ въ България, ще да е ималъ вече епископско достоинство. Какъвто и да е билъ неговиятъ титулъ, народътъ го смѣталъ за епископъ на «Велика Моравя», и това название намираме при неговото име въ българското славословие, издадено отъ

М. Дриновъ въ брошурата «Новый церковно-славянскій памятникъ» и пр. Така че нѣма нужда да се търси нѣкаква си Величка епархия въ Българската тогавашна държава.

Стр. 25.

Мнозина български свещеници знаатъ само да четатъ гръцки книги. — Това мѣсто изъ животописа е много важно, понеже, редомъ съ нѣкои други свидѣтелства, говори за разширението на християнството въ България прѣди развитието на славянска книжнина и прѣди официалното покръщанье. Покрай гръцкото духовенство въ България още отъ начало е имало и народно, макаръ непросвѣтено.

Литературната дѣйностъ на св. Климента (ср. н стр. 31) е доста добръ очертана отъ животописа. Досега още не сж намѣрени и опрѣдѣлени Климентовитѣ произведения. Ето гдѣ сж обнародвани тия, които горѣ-долу сж установени като негови: *И. Срезневскій*, Древнѣ памятники русскаго писма и языка; *А. Н. Поповъ*, Описаніе рукописей Хлудова (похвала на Иоанъ Кръстителъ); «I прибавленіе» къмъ горната книга (похвално слово за апостолитѣ Михаилъ и Гавраилъ); *В. Н. Щепкинъ*, Библиографическіе матеріалы А. Н. Попова (п. сл. за Климента, римскія папа); Кирилло-Медодіевскій Сборникъ, Москва 1865 (похвално слово за св. Кирила); Православный Собесѣдникъ 1881 (за успение на Прѣсв. Богородица, за Лазаря, Захария и Димитрия Солунски) и др. За това подробно вж. въ книгата на *Ш. А. Лавровъ*, Климентъ епископъ словѣнскій. Трудъ *В. М. Ундольскаго*. Москва 1895 г. Тукъ сж обнародвани слѣднитѣ произведения св. Климентови: 1. Заповѣданіе о праздъницѣхъ; 2. Поучение на память апостола или мученика; 3. Поучение на святое въскръсение; 4. Поучение на прѣображение Господне; 5. Поучение о четвърдневнѣмъ Лазори (отъ Иоана евангелиста); 6. Слово похвално на память блаженаго пророка Захарія и о родствѣ Исанна кръстителя; 7. Похвала блаженаго отца нашего и учителя словѣнскаго Кирила философа.

Стр. 27.

Прѣнесе изъ Гръцко всѣкакъвъ видъ питомни овошки и чрѣзъ присаждане направи дивитѣ дървета плодови. — Това извѣстие, споредъ *А. Воро-*

новъ (каз. съч. 138—9), е никнжло отъ буквално схващанье на една фигура, която е изразявала просвѣщенieto на дивата, езическа Българска страна чрѣзь християнство. Подобно фигурално сравнение на духовното просвѣщение съ присажданьето се намира наистина въ единъ канонъ за свв. седмочисленици: вж. *Гильфердингъ*, Греческая служба св. Первоучителямъ Славянскимъ и житіе св. Наума болгарскаго (Русская Беседа, кн. XIV; 59, 2).

Стр. 33.

Нека се молимъ (св. Клименту), *да варди страната ни отъ всѣкакви злини и да запази въ народа непожтнжта отечествената вѣра.* — Съ тия думи съкратихъ послѣднитѣ редове отъ пометника, които изцѣло гласжтъ тѣй: «Прогони злотворната ересь, която, като нѣкоя чума, се е вмѣкнжла между твоето стадо, особно слѣдъ твоето ѹспїиѣ о Христѣ да не би тя да разпрѣсне и да загуби овцетѣ по пасището, на което ги си настанилъ. О свети и добри пастирю! И отъ варварски нашествия зачувай непожтнжти насъ, твоитѣ потомци, пазейки ни отъ тѣхъ всѣкога, а особно сега, когато е близу злото, когато нѣма кой да ни помогне, когато скитскиятъ мечъ се е опилъ съ българска кръвь, когато безбожнически ржцѣ дадохъ труповетѣ на твоитѣ чеда, да се хранжтъ съ тѣхъ небеснитѣ птици. Съкруши тия ржцѣ съ десницата на Бога, комуто си слугувалъ; дай миръ на своя народъ, за да можемъ да празнуваме празника ти съ пълна радость, славейки чрѣзь тебе Отца, и Сина, и Светаго Духа, единого Бога, Комуто подоба всѣка слава, честь и поклонение, нинѣ и присно и во вѣки вѣковъ Аминъ». Тия редове показватъ, че пометникътъ е писанъ срещу празника на св. Климента (27 юли) въ твърдѣ усилни врѣмена, когато отечеството е страдало отъ нахлувания и сѣчь. Подъ името скити у византийцитѣ се вѣствяватъ разни сѣверни народи, опасни за империята, и затова не е лесно да се рѣши точно, кой народъ се разбира въ дадения случай. Едни допущатъ, че тукъ се загатва за нахлуванията на маджаритѣ отъ 934 до 962 г. (Миклшичъ), а други подъ скити разбиратъ тукъ печенѣзитѣ, които сж пакостили много на Българската земя къмъ края на XI в. (*Вороновъ*, п. с. 123).

По-главнитѣ печатни и други погрѣшки
въ първото (пълно) издание. обнародвано въ
„Българска Библиотека“ брой II, Сръдецъ 1885 г.

Стр.	редъ	Напечатано :	Трѣбва да се изправи така :
3	2	(отдолу) намѣрваме	не намѣрваме
4	1	(отгорѣ) нѣкои отъ тия извѣстия се подтвърдяватъ	но които се подтвърдя- ватъ
4	16	(отдолу) нѣкои показания	такива показания
—	15	— изъ нѣкои много стари	изъ много стари
14	—	(отгорѣ) да купуватъ	да купуващъ
17	8	(отдолу) струваше, имаше	струваме, имаме
—	6	— противъ насъ	противъ васъ
29	19	— бѣше пратенъ	биде пратенъ
—	18	— бѣше заржчано	биде заржчано
35	3	— помощъ	немоць

На стр. 14 слѣдъ 13-и редъ (отгорѣ) еж пропуснати слѣднитѣ думи: „защото и Господъ е училъ, че въ испитванъето на писанията се обрѣтава живогъ; па и Исая ни заповѣдва да черпимъ вода не изъ еретическитѣ мърсотии, а изъ изворитѣ на спасението“.

На сжщата стр., 20-и редъ, трѣбва да се измѣни така :

„И (Методий) казваше, че слѣдъ смъртъта му това ще се приключи съ книза, както и станж“ и пр.

На стр. 15-а въ прѣдсмъртното Методиево поучение има единъ дългъ периодъ, въ който два пжти се повтаря частица *че*. По-добрѣ би било да се замѣни тя съ старото *понеже* или съ *защото*.

СР. БУЛГАРСКА БИБЛИОТЕКА
СКОПИЕ

